

Satavuotias Suomalainen Tiedeakatemia

■ Matti Saarnisto

Suomalainen Tiedeakatemia viettää toimintansa sadatta vuotta järjestämällä yli kolmekymmentä tieteellistä kokousta. Sen kaikki 15 tieteenalaryhmää ovat toteuttamassa ohjelmaa, joka kulminoitui 100-vuotisjuhlaan 9. huhtikuuta 2008.

Suomalaisen Tiedeakatemian kotipaikka on Helsinki, mutta sen jäsenkunta edustaa varsin tasaisesti maamme yliopistoja, korkeakouluja ja tutkimuslaitoksia. 2000-luvulla kutsutuista 230 jäsenestä noin puolet on pääkaupunkiseudun ulkopuolelta. Kotimaisia jäseniä on nyt 620. Laajapohjainen, alueellisesti kattava Tiedeakatemia sopii Suomeen, jossa kaikki opillinen sivistys, mukaan lukien yliopistosivistys, on kaikille tarjolla.

Tiedeakatemia on vanha. Ensimmäiset nykymuotoiset tiedeakatemit perustettiin Italiassa, Rankassa ja Englannissa 1600-luvulla. Suomen ensimmäinen tieteen yleisseura, Suomen Tiedeseura, perustettiin vuonna 1838.

Suomalaisen Tiedeakatemian perustamiseen vuonna 1908 johtivat sekä kieli- että yleispoliittiset syyt, kuten dosentti Jyrki Paaskoski on juuri ilmestyneessä Suomalaisen Tiedeakatemian 100-vuotishistoriassa *Oppineiden yhteisö* analysoinut. Venäjällä aloitettiin uudistuspolitiikka tappiollisen Japanin-sodan ja vuoden 1905 ensimmäisen vallankumousyrityksen jälkeen. Olot vapautuivat myös Suomessa, täällä toteutettiin eduskuntauudistus ja uusien yhdistysten perustamista helpotettiin. Tätä tilaisuutta käyttivät hyväkseen Suomalaisen Tiedeakatemian perustajat Gustav Komppa, Eliel Aspelin-Haapkyli ja Kaarle Krohn.

Suomen Tiedeseura oli 1900-luvun alussa perustuslaillisten ruotsinmielisten ja nuoruusomalaisten professorien hallussa, eikä sinne valittu vanhasuomalaisia tiedemiehiä. Kasvava suomenkielinen professorikunta koki itsensä

syrytyksi Tiedeseuran jäsenvalinnoissa. Nuori Tiedeakatemia kokosikin nopeasti piiriinsä johdattavat suomenkieliset professorit.

Tiedeakatemia joutui itse vuonna 1957 samaan tilanteeseen kuin Tiedeseura puoli vuosisataa aikaisemmin, kun teknillisten alojen professorit irtautuivat Suomalaisesta Tiedeakatemian ja muodostivat erillisen Teknillisten Tieteiden Akatemian. Sen perustamisen taustalla oli tekniikan alojen professorien käsitys omien tieteenalojensa vähäisestä painoarvosta tiedeakatemioissa. Ruotsinkielinen tekniikan alan akatemia oli perustettu jo vuonna 1921.

Uusien akatemioiden perustaminen herätti aikanaan ristiriitaa ja keskustelua, mutta kun asiaa tarkastelee tänä päivänä, voi todeta, että se mitä tapahtui, oli laajenevan professorikunnan järjestäytymisessä luonnollinen kehitys. Kaikki akatemit toimivat parhaiten itsenäisesti omista, jossain määrin toisistaan poikkeavista lähtökohdista Suomen tieteen hyväksi. Suomen Tiedeseuran jäsenvalinnat kohdistuvat voittovoimaisesti ruotsinkieliseen professorikuntaan, ja teknillisten tieteen akatemioiden valitaan myös elinkeinoelämän johtohenkilöitä.

Maailmansotien välisenä aikana Tiedeakatemia ja valtiovalan yhteys oli kiinteä ja Tiedeakatemia vaikutus tiedepolitiikkaan suora. Seitsemän Tiedeakatemian professorijäsentä oli pääministerinä aikavälillä 1918–44. Tiedeakatemia nautti poliittisten päättäjien keskuudessa arvontoa. Osoituksena tästä on eduskunnan vuonna 1935 perustaman Kalevala-rahaston uskominen Tiedeakatemian hoidettavaksi.

Suomalaisen Tiedeakatemian asema maamme tiedepolitiikan aktiivisena vaikuttajana oli suurimmillaan 1950-luvulla. Tällöin Tiedeakatemia ja Tiedeseura käytännössä valitsivat Valtion tieteellisten toimikuntien jäsenet ja pitkälti myös ne tutkimushankkeet, joita tuettiin. Tieteellisten

toimikuntien uudistaminen 1960-luvun alussa merkitsi tiedeakatemioiden nimitysoikeuden vähittäistä supistumista.

1970-luvun alussa Tiedeakatemian tiedepoliittinen vaikutus oli painunut alimmilleen. Tieteen yleisseurat olivat ajautuneet jyrkkään vastakkainasetteluun sekä opetusministeriön että uusimuotoisen Suomen Akatemian kanssa. Tiedeakatemian hallitus piti kiinni tieteen autonomiasta eikä hyväksynyt valtiovallan lisääntynyttä kiinnostusta tiedepolitiikkaan saati, että olisi pyrkinyt rakentavasti vaikuttamaan siihen. 1970-luku on onneksi historiaa, josta kaikkien osapuolien on ollut syytä ottaa opiksi.

Tiedeakatemian heikkoon asemaan vaikutti myös sen köyhyys. Sodasta seurannut inflaatio söi Tiedeakatemian pankkitalletuksiin sidottujen lahjoitusrahastojen arvon, ja Tiedeakatemian joutui toistuvasti anomaan avustuksia muun muassa opetusministeriöltä, Kordelinin rahastolta ja Wihurin rahastolta.

Tiedeakatemian nykyisen hyvinvoinnin perustana on ennen muuta Vilho Väisälän vuonna 1963 tekemä lahjoitus, jolla Tiedeakatemian yhteyteen perustetusta Vilho, Yrjö ja Kalle Väisälän rahastosta tuli Vaisala-yhtiön suuromistaja. Rahaston varallisuus alkoi karttua 1990-luvulla, ja se jakaa nykyisin vuosittain useita kymmeniä väitöskirja-apurahoja nuorille matematiikan, fysiikan ja geofysiikan tutkijoille. Humanistinen tutkimus sai puolestaan käänteentekevän lahjoituksen, kun joulun alla 2006 edesmennyt akateemikko Eino Jutikkala testamenttasi suuren omaisuutensa Tiedeakatemialle.

Näin Tiedeakatemia voi myös taloudellisesti vahvana toimia Suomen tieteen hyväksi.

Suomalaisen Tiedeakatemian hallitus laati vuonna 2005 tiede- ja tutkimuspoliittiset periaatteet, joissa korostetaan muun muassa Suomen Akatemian roolia perustutkimuksen tärkeimpänä rahoittajana ja edellytetään sen rahoituksen

huomattavaa lisäystä niin, että se ohjautuu kilpailukykyisille tutkimusyksiköille ja -verkostoille. Vaatimus on tänään aivan yhtä ajankohtainen kuin kolme vuotta sitten.

Vuoden 2005 tiede- ja tutkimuspoliittisissa kannanotoissaan Tiedeakatemia oli tällä kertaa myös suunnannäyttävä, kun se esitti, että eurooppalaisen tieteen vahvistamiseksi pitäisi vahvistaa perustutkimuksen vuorovaikutusta soveltavan tutkimuksen ja elinkeinoelämän kanssa kansainvälisesti vetovoimaisten tutkimus- ja innovaatioympäristöjen synnyttämiseksi. En ole aivan varma, oliko Tiedeakatemian hallituksella mielessä täsmällisesti nyt käynnissä oleva korkeakoulujen kehittämisohjelma, mutta siitä olen varma, että maamme tiedejärjestelmä hyötyisi, jos valtiolta hyödyntäisi myös Suomalaista Tiedeakatemiaa riippumattomana korkeinta tieteellistä asiantuntemusta edustavana järjestönä.

Kielikysymys saneli pitkälle Suomalaisen Tiedeakatemian perustamisen. Kielikysymys on edelleen ajankohtainen, mutta tyystin eri lähtökohdista kuin sata vuotta sitten. Tieteen tulokset pitää välittää äidinkielellä niin päättäjille kuin suurelle yleisölle ja tieteen termit pitää tehdä ymmärrettäviksi aina, kun se on mahdollista. Erityisesti luonnontieteilijöiden tulisi kirjoittaa nykyistä ahkerammin ajankohtaisia, yleistajuisia tekstejä. Huoli äidinkielestä Suomessa on ajankohtaisempi kuin vuosikymmeniin nyt, kun Eurooppa yhdentyy ja maapallo on jatkuvasti reaaliajassa. Niin suomi kuin ruotsikin ovat pieniä kieliä. Pienten kielten asemaa puolustavat vain näitä kieliä puhuvat. Taistelulta on pohja pois, jos äidinkieltä ei Suomessa vaalita. Tässä on tämän päivän yhteisen kielitaistelun paikka.

Kirjoittaja on Suomalaisen Tiedeakatemian pääsihteeri.